

بررسی وضعیت تولیدات صنعتی در سال ۱۴۰۳

مصطفی سمیعی نسب^۱

چکیده

رونق تولید و در رأس آن رونق تولیدات صنعتی گامی بزرگ در مسیر رسیدن به توسعه و پیشرفت اقتصادی کشورهاست. از این رو انتخاب راهبرد مناسب و تدوین سند چشم‌انداز بلندمدت صنعتی به‌منظور برطرف کردن چالش‌های این بخش بر کسی پوشیده نیست. نگاه به عملکرد تولیدات صنعتی در کشور نشان می‌دهد با رشد منفی تولیدات این بخش به‌رغم بهبود برخی شاخص‌های اقتصادی مربوط به آن در مهر سال ۱۴۰۳، انتظار تداوم روند مثبت در این حوزه دور از ذهن به نظر می‌رسد. چالش‌های اقتصادی، زیرساختی، قانونی و مقرراتی و نیز مشکلات مربوط به صادرات و دسترسی به بازارهای جهانی و... را می‌توان از جمله مهم‌ترین موانع رشد تولیدات صنعتی در ایران دانست. به همین دلیل باید گفت تداوم کاهش تولیدات صنعتی با پیامدهایی مانند کاهش اشتغال و پایین آمدن سطح زندگی مردم، می‌تواند تهدیدی برای امنیت اقتصادی کشور باشد. به‌منظور بهبود وضعیت موجود، برخی راهکارها از جمله اصلاح قوانین در راستای بهبود فضای کسب‌وکار، حمایت‌های هدفمند از بخش تولید، جلوگیری از واردات بی‌رویه، مقابله با سفته‌بازی‌ها، انحصارات و رانت‌جویی‌های مختلف، ثبات در متغیرهای کلان اقتصادی و... پیشنهاد می‌شود.

واژگان کلیدی: تولید، صنعتی، رشد، تحریم، نرخ ارز، تورم، تولیدات صنعتی.

مقدمه

حالی است که برخورداری ایران از منابع غنی معدنی و غیرمعدنی، زمینه استفاده از ظرفیت‌های صنعتی را برای کشور به‌منظور رشد پایدار فراهم آورده است. صنایع مختلف به‌ویژه صنایع تولیدی به‌عنوان یکی از بزرگ‌ترین منابع ایجاد اشتغال در کشور شناخته می‌شوند. این بخش به‌طور مستقیم برای میلیون‌ها نفر شغل ایجاد و به کاهش نرخ بیکاری کمک می‌کند. بر اساس آمار موجود، بیش از ۸ میلیون نفر در بخش صنعت در کشور مشغول به کار هستند که این موضوع نشان‌دهنده اهمیت این بخش در تأمین معیشت خانواده‌هاست.

تولیدات صنعتی به‌عنوان یکی از ارکان کلیدی اقتصاد ایران، نقش حیاتی در توسعه اقتصادی، اجتماعی و امنیتی کشور ایفا می‌کند. این بخش به‌طور مستقیم و غیرمستقیم بر بسیاری از جنبه‌های اقتصادی تأثیرگذار است. تولیدات صنعتی موتور محرک رشد اقتصادی هستند که افزایش تولید در این بخش به معنای افزایش ارزش افزوده و تولید ناخالص داخلی است.

بر اساس آمارهای موجود، سهم صنعت در تولید ناخالص داخلی ایران حدود ۳۰ درصد است. این در

۱. استادیار، گروه اقتصاد سیاسی، دانشکده معارف اسلامی و اقتصاد، دانشگاه امام صادق علیه‌السلام، تهران، ایران / رئیس اندیشکده اقتصاد سیاسی امنیت و دفاع، دانشگاه امام صادق علیه‌السلام، تهران، ایران
samiee@isu.ac.ir

تأمین امنیت اقتصادی کشور ایفا می‌کند. این موضوع به‌ویژه در شرایطی که کشور تحت فشار تحریم‌ها و محدودیت‌های بین‌المللی قرار دارد، اهمیت بیشتری می‌یابد. با توجه به اهمیت موضوع، در این گزارش ابتدا با تحلیل کلی از وضعیت تولیدات صنعتی در ایران و سپس نگاه به چالش‌ها و موانع تولیدات صنعتی در کشور، به بیان ملاحظات امنیت اقتصادی خواهیم پرداخت. در ادامه، برخی راهکارهای پیشنهادی به‌منظور بهبود شرایط کنونی ارائه می‌شود.

۱- تحلیل کلی از وضعیت تولیدات صنعتی در ایران

وضعیت تولیدات صنعتی به عوامل متعددی بستگی دارد که این عوامل را می‌توان به شرایط اقتصادی، میزان بهره‌مندی از فناوری‌های نوین، وضعیت نیروی کار و سیاست‌های دولتی طبقه‌بندی کرد. در دنیای کنونی این عوامل به‌گونه‌ای عمل کرده است که شاهد افزایش تقاضا برای محصولات صنعتی (به‌ویژه در حوزه‌های فناوری و انرژی‌های تجدیدپذیر) بوده‌ایم. این در حالی است که برخی بحران‌های جهانی ازجمله همه‌گیری کووید ۱۹ و تنش‌های سیاسی با تحت تأثیر قرار دادن زنجیره تأمین موجب افزایش هزینه‌ها و کاهش دسترسی به مواد اولیه شده است. در مقابل، پیشرفت فناوری‌های اتوماسیون و هوش مصنوعی به بهبود بهره‌وری و کاهش هزینه‌ها کمک کرده است. ازاین‌رو شرکت‌ها در حال سرمایه‌گذاری در ماشین‌آلات پیشرفته و سیستم‌های مدیریت هوشمند

تولیدات صنعتی به تأمین نیازهای مصرفی کشور از کالاهای اساسی مانند مواد غذایی و دارویی گرفته تا کالاهای مصرفی، صنعتی و... کمک می‌کنند. تولیدات داخلی به کاهش وابستگی به واردات و افزایش خودکفایی اقتصادی منجر می‌شوند. این موضوع به‌ویژه در شرایط تحریمی و بحران‌های اقتصادی اهمیت بیشتری می‌یابد. تولیدات صنعتی به صادرات و کسب درآمدهای ارزی کمک می‌کنند. صادرات محصولات صنعتی به‌ویژه در زمینه‌های پتروشیمی و فلزات یکی از منابع کلیدی درآمد ارزی برای ایران است.

بخش صنعت یکی از حوزه‌هایی است که نوآوری و فناوری‌های جدید در آن به کار گرفته می‌شود. ارتقای کیفیت محصولات و استفاده از فناوری‌های نوین به بهبود رقابت‌پذیری صنایع ایرانی در بازارهای جهانی کمک می‌کند. این موضوع نه تنها به افزایش کیفیت تولیدات می‌انجامد، بلکه به ارتقای دانش و مهارت‌های نیروی کار نیز کمک می‌کند. تولیدات صنعتی همچنین، تأثیرات اجتماعی و فرهنگی مهمی دارند. این بخش با ایجاد شغل و تأمین معیشت خانواده‌ها به بهبود کیفیت زندگی و کاهش فقر کمک می‌کند. همچنین، توسعه صنعتی منجر به رشد زیرساخت‌ها و خدمات اجتماعی ازجمله آموزش و بهداشت می‌شود.

با کاهش وابستگی به واردات و افزایش توانایی‌های داخلی، اقتصاد ایران در برابر نوسانات اقتصادی و بحران‌ها مقاوم‌تر می‌شود تا جایی که می‌توان گفت تولیدات صنعتی نقش مهمی در

فولاد، نساجی و... می‌تواند نقشی مهم و سازنده در راستای رونق صادرات غیرنفتی داشته باشد و افزون‌بر افزایش درآمدهای ارزی از ضربه‌پذیری ایران در مقابل تصمیمات خلق‌الساعه کشورهای خارجی بکاهد. همچنین، رونق بخش صنعت با توسعه مناطق کمتربرخوردار، به بهبود زیرساخت‌ها در این مناطق و افزایش خدمات به آن‌ها منجر می‌شود. به‌رغم وجود منافع حاصل از توسعه بخش صنعت متأسفانه شاهد برخی چالش‌ها ازجمله تحریم، کمبود سرمایه‌گذاری و مشکلات زیست‌محیطی و... در این بخش هستیم که نیاز به توجه و برنامه‌ریزی دقیق‌تری دارد. با توجه به اهمیت بخش صنعت در اقتصاد در نمودار شماره ۱، جایگاه بخش صنعت به تصویر کشیده شده است.

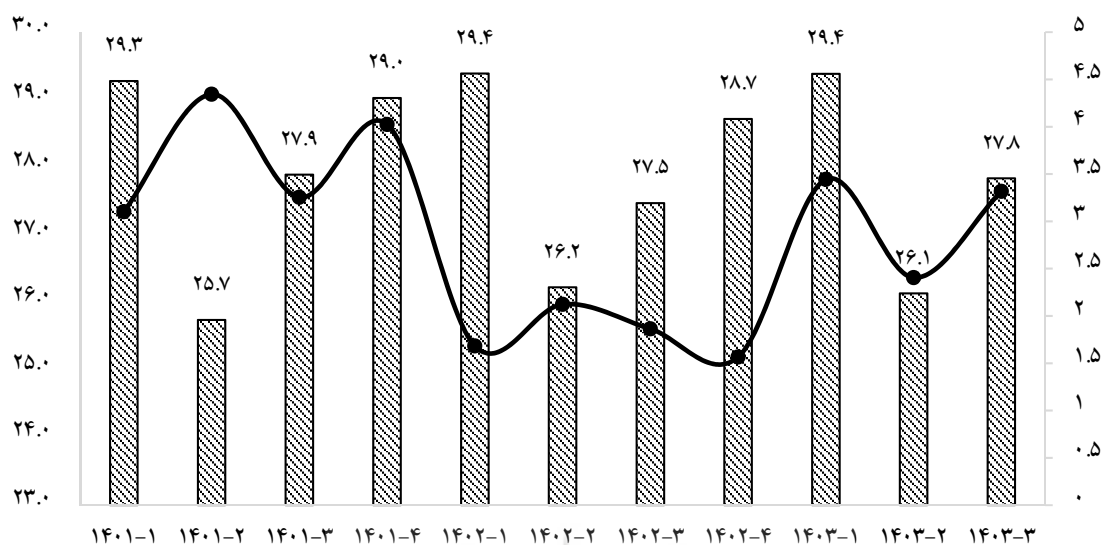
سهم بخش صنعت از تولید ناخالص داخلی در دوره مورد بررسی بر اساس آخرین آمار قابل دسترس، حدود ۲۸ درصد بوده که بیان‌کننده سهم نسبتاً پایین این بخش از تولید کل کشور است. همچنین، نرخ رشد این بخش با افت‌وخیزهایی روبه‌رو بوده است، اما با این حال، شاهد روند نسبتاً نزولی رشد بخش صنعت در کشور هستیم. شاید بتوان یکی از دلایل بسیار اثرگذار بر روند رشد نزولی این بخش را در نابسامانی بازار ارز و وابستگی تولید داخل و صنعت کشور به واردات مواد اولیه دانست.

هستند. افزون‌براین، چالش‌های زیست‌محیطی، تولیدکنندگان را به سمت تولید پایدار و کاهش آثار زیست‌محیطی سوق داده که این موضوع نیازمند تغییر در فرایندها و استفاده از مواد سازگار با محیط است. همچنین، کمبود نیروی کار ماهر و تغییرات در الگوی کار (مانند دورکاری و...) منجر به ایجاد چالش‌هایی در تولیدات صنعتی می‌شود. از این رو می‌توان گفت به‌طور کلی، تولیدات صنعتی با چالش‌ها و فرصت‌های بسیاری روبه‌روست که نیاز به تطابق و نوآوری مداوم دارد. با توجه به اهمیت رونق تولیدات صنعتی در مسیر پیشرفت جهانی، در این بخش از گزارش به جایگاه صنعت در اقتصاد ایران و روند کلی تولیدات صنعتی در ماه‌های اخیر اشاره می‌کنیم.

۱-۱- جایگاه صنعت در اقتصاد ایران

رشد اقتصادی که نتیجه کارکرد بخش‌های مختلف اقتصادی ازجمله کشاورزی، صنعت، معدن و خدمات است، هنگامی می‌تواند روند مثبت و پایداری داشته باشد که افزون‌بر عوامل خارجی و بین‌المللی، عوامل داخلی مانند سیاست‌گذاری‌ها، متغیرهای کلان اقتصادی، فعالیت سوداگران و... قابل کنترل و رصد دقیق باشد تا از تضعیف بخش‌های مختلف اقتصادی جلوگیری شود. در میان بخش‌های یادشده، بخش صنعت از اهمیت بیشتری برخوردار است؛ زیرا با ایجاد اشتغال پایدار و توسعه زیرساخت‌ها می‌تواند نقش کلیدی در افزایش رشد اقتصادی داشته باشد. این در حالی است که وابستگی اقتصاد ایران به درآمدهای نفتی مانع توجه به رشد بخش صنعت شده است. از این رو توسعه صنایعی مانند پتروشیمی،

نمودار ۱- رشد بخش صنعت و سهم صنعت از تولید ناخالص داخلی (بدون نفت) (درصد)

سهم بخش صنعت از تولید ناخالص داخلی (بدون نفت) (مربع) / رشد بخش صنعت (خط)

مأخذ: مرکز آمار ایران. فروردین ۱۴۰۴

کشور اشاره کرد که موجب شده است تا تولیدکننده با افزایش هزینه‌های تولید مواجه شود و در نتیجه، شاهد نوعی کاهش در سوددهی فعالیت‌ها و ظرفیت تولید کارخانه‌های کشور باشیم. بنابراین، می‌توان گفت بخش صنعت کشور به‌رغم برخی حمایت‌های مقطعی دولت، نتوانسته است نقش خود را در افزایش تولید ناخالص داخلی کشور تثبیت کند.

۱-۲- روند کلی تولیدات صنعتی در کشور

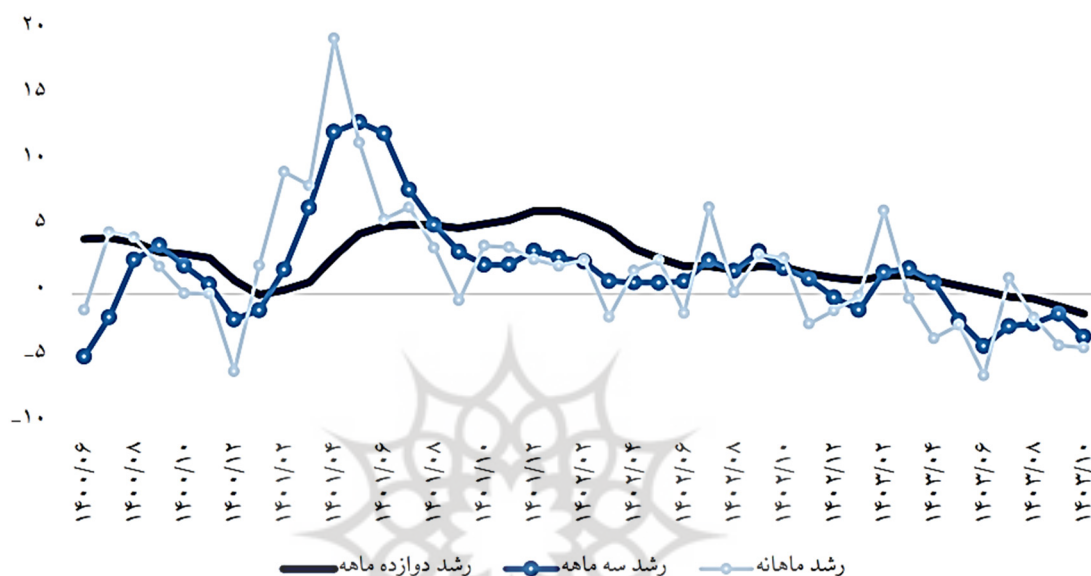
شرکت‌های صنعتی ثبت‌شده در بازارهای بورس اوراق بهادار و فرابورس ایران (بر اساس آمار سال ۱۳۹۹) حدود ۵۹ درصد از ارزش محصول کارگاه‌های بزرگ صنعتی (بالتر از ۱۰۰ نفر کارکن) را در اختیار دارند. با توجه به انتشار منظم ماهانه عملکرد تولید و فروش این شرکت‌ها، می‌توان با اتکا به این داده‌ها، برآورد قابل قبولی از عملکرد بخش

همان‌طور که در نمودار شماره ۱ نشان داده شده است، سهم بخش صنعت از تولید ناخالص داخلی در دوره مورد بررسی بر اساس آخرین آمار قابل دسترس، حدود ۲۸ درصد بوده که بیان‌کننده سهم نسبتاً پایین این بخش از تولید کل کشور است. همچنین، نرخ رشد این بخش با افت‌وخیزهایی روبه‌رو بوده است، اما با این حال، شاهد روند نسبتاً نزولی رشد بخش صنعت در کشور هستیم. شاید بتوان یکی از دلایل بسیار اثرگذار بر روند رشد نزولی این بخش را در نابسامانی بازار ارز و وابستگی تولید داخل و صنعت کشور به واردات مواد اولیه دانست. در این شرایط سوددهی بالای بازارهای موازی و واسطه‌گری‌ها در دوره زمانی اندک، رقیبی برای بخش تولید واقعی و صنعت خواهد بود. از دیگر عوامل اثرگذار می‌توان به روند فزاینده نرخ تورم در

صنعت کشور ارائه داد و تغییرات این بخش را رصد کرد. بررسی‌ها نشان می‌دهد که شاخص مستخرج از داده‌های این شرکت‌ها هم‌راستا با شاخص تولید صنعتی کل کشور است.

نمودار ۲- روند رشد ماهانه، سه‌ماهه و دوازده‌ماهه شاخص تولیدات صنعتی بورسی نسبت به مدت مشابه سال قبل (درصد)

مأخذ: پژوهشکده پولی و بانکی، ۱۴۰۳.

نخست سال ۱۴۰۳ تولید صنعتی شرکت‌های بورسی در بازه مثبت و زیر ۲ درصد قرار گرفت. شاخص تولید صنعتی مرکز آمار ایران و بانک مرکزی نیز رشد بخش صنعت در سه‌ماهه ابتدایی سال ۱۴۰۳ را ۳/۲ درصد و ۱/۷ درصد گزارش کرد. باین‌حال، رشد شاخص تولید صنعتی شرکت‌های بورسی در هر سه ماه تابستان سال ۱۴۰۳، وارد محدوده منفی شد و در بازه منفی ۲ تا منفی ۳ قرار گرفت. رشد منفی تابستان در شاخص تولید صنعتی شرکت‌های بورسی در پاییز ۱۴۰۳، نیز ادامه یافت و رشد این بخش در این فصل به منفی ۱/۵ درصد رسید. در دی سال ۱۴۰۳، رشد شاخص تولید صنعتی به منفی ۴/۱ درصد رسید.

همان‌طور که در نمودار شماره ۲ نشان داده شده است، پس از رشدهای خیره‌کننده نیمه نخست سال ۱۴۰۱، رشد بخش صنعت در نیمه دوم سال ۱۴۰۱ نزولی شد و این روند کاهشی در نیمه نخست سال ۱۴۰۲ نیز ادامه داشت؛ اگرچه رشد فصل‌های اول و دوم سال ۱۴۰۲ نسبت به مدت مشابه مثبت بود، این رشد نسبت به دوره‌های قبل کم‌رنگ‌تر بود. در ماه‌های پاییز سال ۱۴۰۲، رشد تولید صنعتی شرکت‌های بورسی به صفر نزدیک شد و رشد تولید صنعتی در این فصل نسبت به مدت مشابه به زیر ۲ درصد رسید. در ادامه روند نزولی، رشد تولید صنعتی در زمستان ۱۴۰۲ در بازه منفی قرار گرفت و به منفی ۰/۳ درصد رسید. باین‌حال، رشد سه‌ماهه

نمودار ۳- رشد تولید صنایع مختلف (نسبت به دوره مشابه سال قبل - درصد)

■ سه ماهه منتهی به دی سال ۱۴۰۳ ■ دوازده ماهه منتهی به دی سال ۱۴۰۳

مأخذ: پژوهشکده پولی و بانکی، ۱۴۰۳.

۱۶/۶ درصد بیشترین رشد منفی را داشت و سپس محصولات فلزی با منفی ۱۶/۳ درصد، در جایگاه ۲ کاهش رشد واقع شده بود. به منظور بررسی دقیق تر در جدول شماره ۱، نرخ رشد صنایع تولیدی منتخب آورده شده است.

بخش صنعت کشور به رغم برخی حمایت های مقطعی دولت، نتوانسته است نقش خود را در افزایش تولید ناخالص داخلی کشور تثبیت کند.

در بررسی دقیق تر میزان رشد تولید در صنایع مختلف کشور، همان طور که در نمودار شماره ۳ آورده شده است، در دوازده ماهه منتهی به دی سال ۱۴۰۳، صنایع لاستیک و پلاستیک با بیشترین رشد، حدود ۶/۷ درصد، دارای رتبه ۱ تولید صنایع بود و پس از آن، فراورده های نفتی با رشد حدود ۳/۸ درصد، در همین دوره زمانی در رتبه ۲ قرار داشت. همچنین، در بررسی رشد سه ماهه منتهی به دی سال ۱۴۰۳ مشاهده می شود که همچنان صنایع لاستیک و پلاستیک با رشد ۷/۹ درصد پیشتاز بودند و سپس صنایع شیمیایی با رشد ۲/۸ درصدی در جایگاه ۲ قرار داشت. این در حالی است که در سه ماهه منتهی به دی سال ۱۴۰۳، محصولات کاغذی با رشد منفی

جدول ۱- نرخ رشد صنایع تولیدی منتخب (درصد)

رشد نسبت به دوره مشابه سال قبل						صنایع تولیدی منتخب
دی سال ۱۴۰۳	سه ماهه منتهی به دی سال ۱۴۰۳	ده ماهه منتهی به دی سال ۱۴۰۳	۱۲ ماهه منتهی به دی سال ۱۴۰۳	۱۲ ماهه سال ۱۴۰۲	ضریب اهمیت در شاخص کل	
-۳/۱	-۳/۴	-۱/۶	-۲/۷	-۲/۱	۳۷/۴	فلزات اساسی
-۲/۷	۲/۸	۲/۵	۲/۵	۰/۵	۲۸	صنایع شیمیایی
-۳/۹	-۴/۸	۰/۱	۲/۴	۷/۹	۷/۷	صنایع غذایی
-۸/۸	-۸/۹	-۳/۵	-۱	۱۰/۸	۵/۳	کانی‌های غیرفلزی
-۰/۷	-۱۲/۱	-۱۰/۴	-۱۱/۷	-۷/۴	۴/۷	خودرو و قطعات
-۱۳/۶	-۱۵/۶	-۱۳/۶	-۱۲/۹	۸/۸	۳/۳	محصولات دارویی
-۲۶	-۱۱/۸	-۹/۹	-۹/۷	-۱۱/۲	۲/۸	دستگاه‌های برقی
۸	-۳/۲	۱/۳	۱/۵	۸/۶	۲/۵	ماشین‌آلات و تجهیزات
۱۰/۵	۷/۹	۶/۶	۶/۷	۸/۸	۲/۲	لاستیک و پلاستیک
-۴/۷	-۱/۵	۳/۴	۳/۸	۵/۲	۱/۸	فراورده‌های نفتی
-۱۷/۵	-۱۶/۶	-۱۶	-۱۲/۸	-۲/۳	۱/۵	محصولات کاغذی
-۴/۴	-۱۱/۴	-۵/۳	-۵/۵	-۱۸/۷	۱/۵	منسوجات
-۱۹/۸	-۱۶/۳	-۸/۳	-۵	۳۳/۲	۱/۳	محصولات فلزی
-۴/۱	-۳/۳	-۱/۵	-۱/۵	۰/۸	۱۰۰	شاخص کل شرکت‌های بورسی

مأخذ: پژوهشکده پولی و بانکی، ۱۴۰۳.

را نسبت به مدت مشابه سال قبل از آن ثبت کرد، اما دوباره در ماه‌های آبان و آذر سال ۱۴۰۳ دارای رشد منفی بود، اما در دی سال ۱۴۰۳ از منفی بودن رشد این صنعت کاسته شد و رشد آن به محدوده صفر (منفی ۰/۷ درصد) درصد رسید. دستگاه‌های برقی و محصولات فلزی و کاغذی جزو صنایعی بودند که با کاهش تولید بیش از ۱۵ درصد در دی سال ۱۴۰۳ مواجه شدند. لازم به توضیح است در دی سال ۱۴۰۳، تنها دو صنعت لاستیک و پلاستیک و ماشین‌آلات و تجهیزات رشد مثبت را تجربه کردند.

یکی دیگر از شاخص‌هایی که به طور ماهانه توسط مرکز پژوهش‌های اتاق ایران اعلام می‌شود،

با توجه به جدول شماره ۱، بر اساس آخرین آمار در دسترس مشاهده می‌شود شاخص تولید صنعت فلزات اساسی در دی سال ۱۴۰۳ برای سومین ماه متوالی رشد منفی را ثبت کرده است. همچنین، شاخص تولید صنایع شیمیایی که برخلاف دیگر صنایع در پاییز رشد مثبت را تجربه کرد، در دی سال ۱۴۰۳ دارای رشد منفی ۲/۷ درصد بود. این در حالی است که ضریب اهمیت این دو نوع محصول، رقم بالایی را به خود اختصاص داده است.

رشد منفی شاخص تولید صنعت خودروسازی و قطعات در مهر سال ۱۴۰۳ (پس از ۱۴ ماه) متوقف شد و این صنعت در این ماه رشد مثبت ۲/۶ درصدی

وضعیت رونق و رکود در بخش‌های صنعت و خدمات ارائه می‌کند. با توجه به اهمیت این شاخص، در این بخش از گزارش به بررسی چگونگی تغییر این شاخص در سال ۱۴۰۳ در بخش صنعت می‌پردازیم.

شاخص مدیران خرید (شامخ) است که این شاخص حاصل پایش پرسش‌نامه‌ای و در حال حاضر یکی از شاخص‌های مورد پذیرش در بیشتر کشورهای توسعه‌یافته است. این شاخص تصویری سریع از شرایط اقتصاد کلان بخش‌ها به‌خصوص

جدول ۲- شاخص مدیران خرید بخش صنعت در سال ۱۴۰۳ (اردیبهشت تا دی)

شاخص	اردیبهشت سال ۱۴۰۳	خرداد سال ۱۴۰۳	تیر سال ۱۴۰۳	مرداد سال ۱۴۰۳	شهریور سال ۱۴۰۳	مهر سال ۱۴۰۳	آبان سال ۱۴۰۳	آذر سال ۱۴۰۳	دی سال ۱۴۰۳
شامخ کل صنعت	۵۲/۲	۴۶/۳	۴۵/۱	۴۹/۹	۴۷/۸	۵۶	۵۱/۸	۴۷	۵۳
مقدار تولید محصولات	۵۳/۲	۴۵/۴	۴۱/۴	۵۰/۵	۴۴/۴	۵۹	۵۲/۷	۴۴/۷	۵۲/۸
موجودی مواد اولیه خریداری‌شده	۴۶/۵	۴۳/۸	۴۴/۶	۴۸	۴۸/۲	۵۰/۲	۵۰/۹	۴۳/۶	۴۶/۶
میزان استخدام و به‌کارگیری نیروی انسانی	۵۲/۸	۵۰/۵	۴۸/۵	۴۹/۹	۵۰/۱	۵۲/۶	۵۰/۹	۴۹	۵۰/۶
قیمت خرید مواد اولیه	۷۶/۱	۶۸/۱	۷۶	۷۵/۶	۷۶	۷۹/۵	۸۱/۶	۷۶/۶	۷۷/۱
موجودی محصول نهایی در انبار	۵۳/۲	۴۹/۴	۴۹/۹	۴۶/۵	۴۵/۶	۴۷/۱	۴۷/۹	۴۴/۸	۴۵/۸
میزان صادرات کالا	۴۸/۸	۴۸/۴	۴۷/۴	۴۶/۹	۴۹/۶	۵۱	۴۶/۳	۴۶/۴	۴۸/۴

مأخذ: اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران، ۱۴۰۳.

بخش‌های تولیدی از این موضوع دانست. لازم به توضیح است کاهش در مقدار تولید محصولات در حالی در بخش صنعت مطرح شد که هم‌زمان با این موضوع شاهد کاهش شاخص موجودی مواد اولیه خریداری‌شده در کشور بودیم تا اینکه در مهر سال ۱۴۰۳، شاخص موجودی مواد اولیه به عدد مرزی ۵۰ رسید و دوباره در ماه‌های آذر و دی سال ۱۴۰۳ شاهد روند کاهشی آن بودیم.

مطالعه دقیق‌تر در دلایل کاهش موجودی مواد اولیه نشان می‌دهد وجود برخی محدودیت‌ها در تخصیص ارز به تولیدکنندگان و در نتیجه، کمبود منابع

همان‌گونه که در جدول شماره ۲ مشاهده می‌شود، شامخ کل صنعت در ده‌ماهه منتهی به دی سال ۱۴۰۳، از وضعیت مطلوبی برخوردار نبوده است؛ به‌گونه‌ای که شاخص مدیران خرید بخش صنعت در دی سال ۱۴۰۳ بعد از سه ماه متوالی کاهش، برای نخستین‌بار در این ماه افزایش یافته است که نشانه بهبود در شامخ صنعت است. شاخص مقدار تولید محصولات در دی سال ۱۴۰۳ نسبت به ماه پیش از آن دارای روند رو به بهبود بوده است. شاید بتوان یکی از دلایل کاهش در مقدار تولید محصولات در ماه‌های قبل را ناشی از قطعی‌های مکرر برق در کشور و افزایش ضربه‌پذیری

مشکلات اقتصادی ناشی از بی‌ثباتی اقتصادی بر کسی پوشیده نیست. با بررسی‌های صورت گرفته در روند اقتصاد ایران، در این بخش از گزارش به برخی مشکلات اقتصادی موجود در کشور که می‌توان از آن‌ها به‌عنوان چالش‌های مهم در روند رشد تولیدات صنعتی یاد کرد، اشاره می‌کنیم.

۲-۱-۱- نوسانات ارزی و تورم

مشکلات ارزی و تورم بالا در اقتصاد ایران به‌طور مستقیم و غیرمستقیم بر عملکرد صنایع تأثیرگذار است. یکی از پیامدهای نوسانات ارزی و تورم شدید، کاهش رقابت‌پذیری کشور در بازارهای بین‌المللی است که عملکرد صنایع را تضعیف می‌کند. افزایش هزینه‌های تولید و کاهش قدرت خرید داخلی باعث می‌شود تا محصولات ایرانی نتوانند با کالاهای خارجی رقابت کنند؛ به‌ویژه در صنایع صادراتی که نیاز به رقابت دارند. از سوی دیگر، واحدهای صنعتی کوچک و متوسط که از نقدینگی کمتری برخوردار هستند، بیشتر از بقیه بنگاه‌های اقتصادی تحت تأثیر نوسانات ارزی و تورمی قرار می‌گیرند. این واحدها به دلیل نداشتن دسترسی به منابع مالی و تسهیلات بانکی قادر به مقابله با نوسانات اقتصادی نیستند و به‌سرعت تحت فشار قرار می‌گیرند که درنهایت، ناچار به تعطیلی و افزایش شمار بیکاران در کشور می‌شوند. لازم به توضیح است که حکمرانی شرایط تورمی و نوسانات شدید ارزی موجب می‌شود تا بسیاری از تولیدکنندگان تمرکز خود را تنها بر حفظ وضعیت موجود و کاهش هزینه‌ها بگذارند. این موضوع

مالی شرکت‌ها، زنجیره تأمین نهاده‌های تولید را با معضل مواجه کرد و درنهایت، با تورم شدید قیمت مواد اولیه و عدم عرضه آن توسط تولیدکنندگان، شاخص قیمت مواد اولیه در دوره مورد بررسی افزایش داشت. حاکمیت این وضع موجب شد تا بیشتر تولیدکنندگان از موجودی انبار برای تقاضای مشتریان استفاده کنند. همچنین، میزان صادرات کالا در دوره مورد مطالعه به‌رغم افزایش جزئی در مهر سال ۱۴۰۳، در ماه‌های پیش و پس از آن با کاهش مواجه بود که این موضوع وابستگی کشور به فروش نفت و افزایش آسیب‌پذیری اقتصاد کشور را گوشزد می‌کند.

۲-۲- چالش‌ها و موانع تولیدات صنعتی در کشور

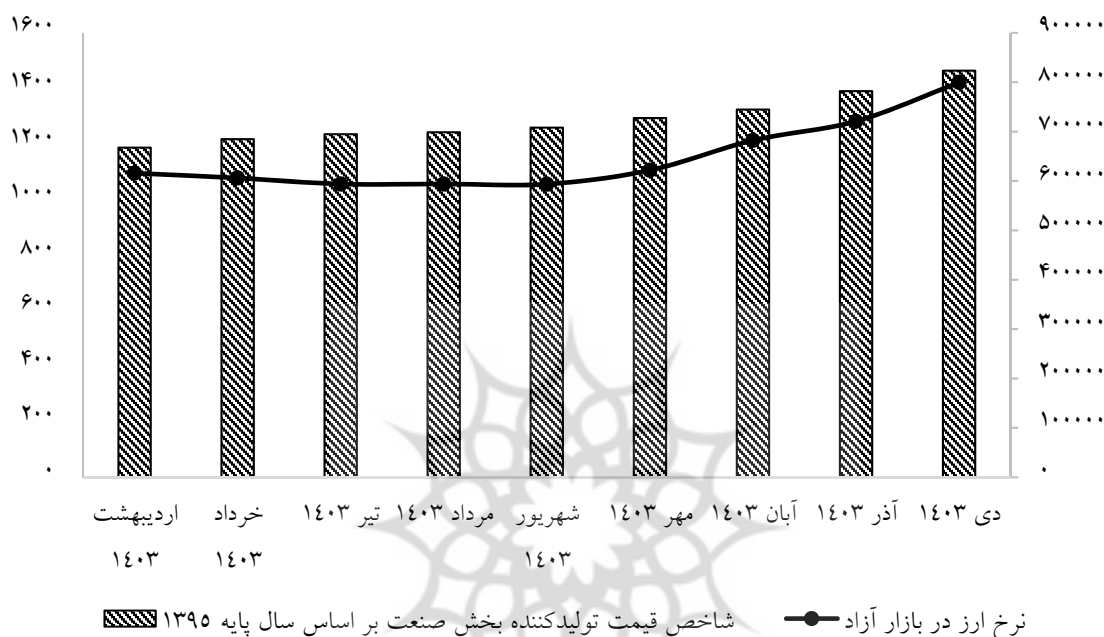
صنعت یکی از ارکان اساسی رشد اقتصادی و توسعه کشورها به‌شمار می‌رود. در ایران، تولیدات صنعتی با وجود داشتن ظرفیت‌ها و منابع طبیعی گسترده، با چالش‌ها و موانع متعددی روبه‌روست که بر توانایی این بخش برای رشد و توسعه تأثیرگذار است. با توجه به اهمیت موضوع، در این بخش از گزارش به بررسی مهم‌ترین چالش‌ها و موانع تولیدات صنعتی در ایران پرداخته می‌شود.

۲-۱-۲- مشکلات اقتصادی

با توجه به اینکه یکی از عوامل بسیار اثرگذار بر روند رشد تولید و فعالیت اقتصادی مولد، وجود ثبات در اقتصاد و پیش‌بینی‌پذیر بودن متغیرهای کلان اقتصادی در کشور است، ازاین‌رو اهمیت برطرف کردن

باعث کاهش توجه به تحقیق و توسعه و نوآوری در روند تولید می‌شود که در نتیجه، کاهش روند پیشرفت صنعتی و کیفیت محصولات را به دنبال خواهد داشت. به منظور تبیین بهتر مسئله در نمودار شماره ۴، تغییرات نرخ ارز و شاخص قیمت تولیدکننده در بخش صنعت آورده شده است.

نمودار ۴- نرخ ارز در بازار آزاد و شاخص قیمت تولیدکننده در بخش صنعت (ریال)

مأخذ: مرکز آمار ایران، شبکه اطلاع‌رسانی طلا، سکه و ارز، فروردین ۱۴۰۴

همان‌طور که در نمودار شماره ۴ نشان داده شده است، شاهد نوسانات زیاد نرخ ارز و افزایش مداوم شاخص قیمت تولیدکننده در بخش صنعت در دوره مورد مطالعه هستیم؛ به گونه‌ای که می‌توان گفت نرخ تورم سالانه تولیدکننده در بخش صنعت (در دوازده ماه منتهی به دی سال ۱۴۰۳ نسبت به دوره مشابه سال قبل) معادل ۲۴/۵ درصد و نرخ رشد سالانه ارز ۵۵/۶۶ درصد بوده است. در چنین فضای بی‌ثباتی، رونق بخش صنعت و تولیدات صنعتی به دلیل نااطمینانی از آینده اقتصاد کشور دور از انتظار خواهد بود.

۲-۱-۲- محدودیت‌های مالی و کمبود سرمایه‌گذاری با عنایت به اینکه سیستم بانکی ایران با مشکلات عمده‌ای مانند بالا بودن نرخ بهره و شرایط سخت برای پرداخت تسهیلات مواجه است، از این رو واحدهای صنعتی کوچک و متوسط که نیاز به سرمایه‌گذاری برای توسعه دارند، به دلیل مشکلات مالی و عدم دسترسی به اعتبار نمی‌توانند روند تولید خود را گسترش دهند. همچنین، مشکلات نقدینگی در بانک‌ها سبب می‌شود که بسیاری از واحدهای صنعتی با بحران‌های مالی و عدم توانایی در پرداخت بدهی‌ها مواجه شوند. لازم به توضیح است که کمبود

۲-۲- مشکلات زیرساختی

زیرساخت‌های اقتصادی در ایران از جمله شبکه‌های حمل‌ونقل، انرژی و ارتباطات به‌ویژه در مناطق دورافتاده کشور، به‌طور کامل و بهینه توسعه نیافته است. این مشکل به‌ویژه بر صنایع بزرگ و سنگین که نیاز به جابه‌جایی حجم زیادی از مواد اولیه و محصولات نهایی دارند، تأثیرات منفی دارد. قطعی‌های مکرر برق به‌خصوص در برخی فصول سال به‌ویژه تابستان‌ها به دلیل افزایش تقاضا و کمبود تولید انرژی به مشکلی عمده برای صنایع تبدیل شده است. از این‌رو عدم تأمین پایدار انرژی در برخی مناطق کشور و از همه مهم‌تر کمبود منابع آبی در بسیاری از صنایع از جمله فولاد، سیمان و پتروشیمی به معضلی جدی در این عرصه تبدیل شده است. از سوی دیگر، کشور در بخش حمل‌ونقل جاده‌ای و ریلی با محدودیت‌های زیادی مواجه است؛ به‌طوری‌که تأخیر در حمل مواد اولیه به کارخانه‌ها و ارسال محصولات نهایی به بازارهای داخلی و خارجی موجب افزایش هزینه‌های تولید و کاهش رقابت‌پذیری صنایع می‌شود. در حوزه حمل‌ونقل دریایی نیز بنادر کشور با وجود ظرفیت‌های بالا در زمینه‌های زیرساختی مانند تجهیزات پیشرفته، تخلیه و بارگیری کالاها و خدمات گمرکی با مشکلاتی روبه‌رو هستند. لازم به توضیح است که در دنیای امروز که صنعت به‌شدت به فناوری اطلاعات و ارتباطات وابسته است، در ایران به دلیل مشکلات زیرساختی در حوزه فناوری اطلاعات و ارتباطات

سرمایه‌گذاری در بخش صنعت نیز یکی دیگر از چالش‌های اساسی است که به دلیل تحریم‌ها و عدم اطمینان به وضعیت اقتصادی کشور موجب شده است سرمایه‌گذاران خارجی تمایلی به سرمایه‌گذاری در ایران نداشته باشند. این موضوع ایران را از دستیابی به فناوری‌های پیشرفته و به‌روز دنیا محروم ساخته که نتیجه آن، بهره‌وری پایین و کیفیت نامطلوب محصولات است. از سوی دیگر، به دلیل وضعیت ناپایدار و تورم بالا، بسیاری از سرمایه‌گذاران داخلی نیز تمایلی به سرمایه‌گذاری در بخش صنعت ندارند و در نتیجه، طرح‌های توسعه‌ای و نوسازی خطوط تولید متوقف شده است. بنابراین، مشاهده می‌شود که بسیاری از صنایع از فناوری‌های قدیمی در خطوط تولید خود استفاده می‌کنند. ارائه این نکته حائز اهمیت است که طبق قانون برنامه ششم توسعه، بانک مرکزی موظف است سهم بخش صنعت و معدن از کل تسهیلات پرداختی به بخش‌های اقتصادی را در سال‌های اجرای برنامه دست‌کم به ۴۰ درصد برساند، اما بر اساس آخرین آمار موجود و ارائه‌شده توسط بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، این رقم با وجود رشد ۲۶ درصدی در هفت‌ماهه سال ۱۴۰۳، همچنان زیر ۴۰ درصد است. بالا بودن نرخ تسهیلات پرداختی (۱۸ درصد) به واحدهای تولیدی توسط بانک‌ها یکی از چالش‌های اساسی این حوزه است که دریافت تسهیلات توسط این واحدها را به یکی از معضلات اساسی تبدیل کرده است. از این‌رو تأمین سرمایه در گردش بنگاه‌های اقتصادی یکی از چالش‌های اساسی در این بخش است.

شاهد کاهش بهره‌وری و ناتوانی تولیدکنندگان داخلی در رقابت با تولیدکنندگان جهانی هستیم.

۲-۳- مشکلات قانونی و مقرراتی

یکی دیگر از چالش‌های تولیدات صنعتی وجود مقررات دست‌وپاگیر، بوروکراسی اداری و فساد در برخی از بخش‌های دولتی است تا جایی که می‌توان گفت فرایندهای اداری طولانی و پیچیده برای اخذ مجوزها، تأمین مواد اولیه، صادرات محصولات و... بسیاری از تولیدکنندگان را با مشکلات جدی مواجه کرده است. افزون‌براین، فساد و تعاملات غیررسمی در برخی از بخش‌ها موجب افزایش هزینه‌های تولید و کاهش انگیزه سرمایه‌گذاران شده است.

لازم به توضیح است که در بررسی برخی آمارهای بین‌المللی که هر ساله توسط بانک جهانی منتشر می‌شود، شاخصی با عنوان کارآمدی دولت ارائه می‌شود. کارآمدی دولت به معنی درک کیفیت خدمات عمومی، کیفیت خدمات مدنی و میزان استقلال دولت از فشارهای سیاسی، کیفیت تدوین و اجرای سیاست‌ها و اعتبار این معیارها در میان شاخص‌های حکمرانی جهانی است. این شاخص در بازه مثبت ۲/۵ تا منفی ۲/۵ تعریف شده است.

هرچه این عدد منفی‌تر باشد، کشور دارای عملکرد ضعیف‌تری است. ایران در شاخص کارآمدی دولت در سال ۲۰۲۳، عملکرد نامناسب‌تری را در مقایسه با سال‌های ۲۰۲۲ و ۲۰۲۱ نشان داده؛ به‌گونه‌ای که از ۰/۸۸- به ۱/۰۲- رسیده است. وجود بوروکراسی و پیچیدگی‌های اداری و نیز قوانین و مقررات متغیر منجر به دست‌اندازهایی در

مسیر حرکت رو به جلوی بخش تولید مولد کشور شده است.

۲-۴- مشکلات صادرات و دسترسی به بازارهای

جهانی

با توجه به اینکه مزیت‌های نسبی و مطلق در اقتصاد هر کشور موجب ایجاد مبادلات کالایی و مالی میان کشورها می‌شود، ایران نیز به‌منظور رونق بخش تولید و بهبود سطح فناوری در روند تولید، نیازمند ورود برخی کالاها به داخل و در مقابل صادرات کالاهایی است که در آن از مزیت نسبی برخوردار است. این موضوع موجب می‌شود تا با وابسته‌سازی کشورهای طرف معامله به کالاهای صادراتی ایران، آسیب‌پذیری کشور در مقابل هرگونه تصمیم‌سازی‌های بین‌المللی کاهش یابد و افزون‌برآن، با رونق بازارهای صادراتی شاهد افزایش درآمدهای ارزی و درنهایت، ایجاد تنوع در طرف‌های مورد معامله باشیم. در این میان وجود برخی تنگناها به دلیل برخی مناسبات بین‌المللی مانع رونق صادرات و ورود فناوری به کشور شده است که این موضوع در سطحی بالاتر، تولیدات صنعتی کشور را تضعیف می‌کند. با توجه به اهمیت موضوع، در این بخش به برخی از این موانع اشاره می‌کنیم.

۲-۴-۱- تحریم‌ها و محدودیت‌های بین‌المللی

تولید صنعتی در کشور افزون‌بر اثرپذیری از سیاست‌های داخلی، به دلیل وابستگی به واردات کالاهای واسطه‌ای و سرمایه‌ای، از اعمال سیاست‌های خارجی نیز تأثیرپذیر است. اعمال تحریم‌های خارجی علیه کشور و اجرای برخی سیاست‌های داخلی به بالا

کالاهای واسطه‌ای و سرمایه‌ای و مشکل در تأمین ارز مورد نیاز برای این نوع اقلام وارداتی موجب ایجاد کمبود در این بخش شده است.

• **محدودیت در ارتقای فناوری صنایع:** با توجه

به اینکه یکی از ضرورت‌های حفظ بازارهای بین‌المللی و ارتقای جایگاه جهانی کشور، ارتقای کیفیت محصولات است، لازم است با ایجاد تنوع در طرف‌های تجاری و تأمین‌کننده کالاهای وارداتی و نیز با تکیه بر راهبرد مدون و مطلوب در خصوص توسعه تجاری و توسعه‌ای، در انتخاب شرکای تجاری همیشه شرط داشتن فناوری‌های برتر ملاک عمل قرار گیرد تا در این راه شاهد افزایش قدرت رقابت کشور در عرصه‌های تجاری بین‌المللی باشیم. نگاه به عملکرد سال‌های متمادی در ایران نشان می‌دهد که در طول سال‌های تحریم افزون‌بر تحریم‌های مالی که موجب محدودیت در انتقال کالا و ارز به کشور شد، مراودات تجاری ایران با کشورهای که دارای فناوری بهتری در تولید کالا بودند، کاهش یافت یا قطع شد. از این‌رو کشور برای برطرف کردن نیازهای خود ناگزیر به برقراری روابط با برخی کشورهایی شد که فاقد فناوری مطلوب بودند. این موضوع موجب کاهش کیفیت کالاهای تولیدی و به تبع، کاهش قدرت رقابت در عرصه‌های بین‌المللی شد.

• **صعود نرخ ارز و افزایش هزینه‌های تولید:**

افزایش شدید نرخ ارز در سال‌های اخیر یکی دیگر از کانال‌های اثرگذاری تحریم بر بخش

رفتن هزینه‌های تولید برای تولیدکننده منجر شده که این موضوع باعث شده است در سال‌های اخیر شاهد رکود بخش صنعت در کشور باشیم. با عنایت به اینکه اعمال تحریم‌های خارجی علیه ایران نیز موجب تحمیل تنگنایهای اقتصادی در بخش‌های مختلف از جمله بخش صنعت شده است، در این بخش، کانال‌های اثرگذاری تحریم بر بخش صنعت کشور بیان می‌شود.

• **محدودیت در نقل و انتقالات مالی:** با توجه به

اینکه هریک از فعالان عرصه تجارت خارجی به دلیل مبادلات خود نیازمند مسیری سریع، ایمن و با کمترین هزینه برای مراودات مالی با دیگر کشورها هستند، یکی از راه‌هایی که در دوران تحریم آسیب‌پذیری صنعت کشور را در مقابل این‌گونه تصمیمات افزایش داده، محدودیت نقل و انتقالات مالی است. در زمان اعمال تحریم‌ها، ایران به دلیل منع برخورداری از سیستم سوئیفت و در نتیجه، دور زدن تحریم‌ها، مجبور به صرف هزینه‌های زیاد برای انتقال وجوه بین بانک‌های طرف معامله شد. این موضوع افزون‌بر تحمیل هزینه‌های هنگفت موجب کندی معاملات نیز شد. همچنین، منابع مالی ایران به دلیل تحریم‌های ظالمانه در برخی بانک‌های خارجی بلوکه شد که این موضوع سبب کمبود منابع ارزی در واردات کشور شد. از این‌رو می‌توان گفت تحریم‌های اقتصادی منجر به افزایش ضربه‌پذیری بخش صنعت کشور از این کانال شده است؛ زیرا وابستگی بخش صنعت به واردات

صادراتی، مشکلات جذب مشتری خارجی به دلیل عدم توانایی ایران در شبکه‌های توزیع جهانی، ضعف در ایجاد مزیت‌های رقابتی و... خواهیم بود.

۳- ملاحظات امنیت اقتصادی

با توجه به اینکه یکی از الزامات اساسی در روند توسعه‌یافتگی هر کشور تقویت توان تولیدی و صنعتی است، شناخت قابلیت‌ها و مزیت‌های صنعتی نخستین گام در انتخاب راهبرد صنعتی خواهد بود. تولیدات صنعتی با ایجاد ارزش‌افزوده دوچندان در مواد اولیه به‌کارگرفته‌شده، افزون‌براینکه منجر به تولید باکیفیت‌تر می‌شود، پیامدهایی مانند ارتقای میزان صادرات، دستیابی به بازارهای بین‌المللی و کاهش آسیب‌پذیری اقتصادی را به همراه خواهد داشت.

یکی از عواملی که تاکنون بر روند صنعتی شدن کشور تأثیر بی‌سزایی داشته است، اعمال تحریم‌های ظالمانه علیه کشور بوده است. اعمال تحریم‌ها از کانال‌های محدودیت در ورود فناوری به کشور، محدودیت در ورود سرمایه‌گذاران خارجی، وابستگی بخش تولید به کالاهای وارداتی و درنهایت، عدم برقراری امنیت اقتصادی، مانع پیشرفت صنعتی کشور شده است. این در حالی است که نبود ثبات در متغیرهای کلان اقتصادی نیز ازجمله عوامل اثرگذار داخلی است که مانع ورود سرمایه‌گذاران به بخش‌های مولد اقتصادی مانند تولید صنعتی می‌شود و امنیت سرمایه‌گذاری را

صنعت کشور است. تحریم‌ها از طریق افزایش نرخ ارز باعث تحمیل تورم از طریق افزایش قیمت کالاهای مورد نیاز در تولید شد؛ به‌گونه‌ای که افزایش نرخ ارز، کالاهای وارداتی را با افزایش قیمت مواجه کرد. این موضوع موجب شد تولیدکنندگان کالاهای مشابه داخلی نیز قیمت‌های خود را افزایش دهند. ازاین‌رو تولیدکننده داخلی حتی در صورتی که از کالاهای داخلی در مراحل تولید خود استفاده می‌کرد، با افزایش قیمت مواد اولیه تولید مواجه شد و درنهایت، شاهد افزایش قیمت تمام‌شده کالاهای به‌تبع، افزایش نرخ تورم تولیدات صنعتی در کشور بودیم.

۲-۴-۲- فقدان برندینگ و رقابت‌پذیری

برندینگ یکی از عوامل اساسی موفقیت در صادرات است. برندهای معتبر و شناخته‌شده جهانی به‌راحتی می‌توانند سهم خود را از بازار به حداکثر برسانند. در ایران بسیاری از صنایع به دلیل نداشتن راهبردهای برندینگ مؤثر و عدم توانایی در معرفی مناسب محصولات خود در سطح جهانی، نمی‌توانند در بازارهای بین‌المللی رقابت کنند. محصولات ایرانی عموماً با برندسازی ضعیف و به‌صورت کالای عمومی وارد بازارهای جهانی می‌شوند که این موضوع باعث کاهش اعتبار و شهرت آن‌ها در میان مصرف‌کنندگان جهانی می‌شود. به دنبال تأثیرپذیری تولیدات صنعتی از فقدان برندینگ و کاهش رقابت‌پذیری، شاهد کاهش ظرفیت‌های

است. یکی از بخش‌هایی که منجر به توسعه پایدار در اقتصاد کشور می‌شود و تقویت آن گامی مؤثر در این راه است، تقویت بخش صنعت و در ادامه، رونق و رفع چالش‌های تولیدات صنعتی در کشور است. با بررسی‌های انجام‌شده در این گزارش و با توجه به آمار قابل دسترس می‌توان نتیجه گرفت که در ابتدای فصل پاییز سال ۱۴۰۳، بارقه‌هایی از رشد تولیدات صنعتی در برخی صنایع تولیدی و صنعتی به چشم می‌خورد، اما در کل روند پیموده‌شده در سال‌های اخیر نمایان‌کننده حرکت رو به جلوی تولیدات صنعتی در کشور نیست. این موضوع که متأثر از عوامل داخلی و خارجی است، توانسته است رشد شاخص تولیدات صنعتی شرکت‌های فعال در بازار بورس را در نخستین ماه زمستان سال ۱۴۰۳ نسبت به مدت مشابه سال پیش از آن، به منفی ۱/۵ درصد و رشد سه‌ماهه منتهی به دی سال ۱۴۰۳ را به منفی ۳/۳ درصد برساند.

لازم به توضیح است وجود چالش‌های اقتصادی، زیرساختی، قانونی و مقرراتی و نیز مشکلات مربوط به صادرات و دسترسی به بازارهای جهانی و... را می‌توان ازجمله مهم‌ترین موانع رشد تولیدات صنعتی در ایران دانست. بیان این نکته نیز خالی از فایده نخواهد بود که وضعیت تولیدات صنعتی در ایران با وجود چالش‌های جدی، ظرفیت‌های قابل توجهی نیز دارد. با بهبود زیرساخت‌ها، کاهش تحریم‌ها و به‌کارگیری سیاست‌های اقتصادی مناسب می‌توان به رشد و توسعه پایدار در این بخش کمک کرد.

مورد تهدید قرار می‌دهد. با عنایت به اینکه رونق بخش صنعت به ایجاد اشتغال پایدار منجر می‌شود و صنعت بخش زیادی از اشتغال کشور را به خود اختصاص داده است، در صورتی که اعمال تحریم‌ها به تضعیف این بخش و رکود و تعطیلی واحدهای تولیدی در کشور منجر شود، به افزایش شمار بیکاران و درنهایت، بروز برخی نارضایتی‌ها در کشور می‌انجامد و زمینه بعضی اعتصابات کارگری و تجمع‌ها را فراهم می‌آورد. همچنین می‌تواند زمینه‌ساز روی آوردن نیروی بیکار کشور به مشاغل کاذب شود. از این رو باید گفت تعطیلی واحدهای صنعتی می‌تواند درنهایت، پیامدهای اقتصادی و اجتماعی فراوانی برای کشور داشته باشد. با تعطیلی بخش‌های مختلف تولیدات صنعتی، میزان اتکا به تولیدات داخلی کاهش می‌یابد و کشور همواره نیازمند واردات محصولات کشورهای خارجی خواهد بود. این موضوع افزون‌بر آثاری مانند خروج ارز از کشور، موجب کاهش توان رقابت‌پذیری تولید داخل می‌شود و میزان آسیب‌پذیری کشور را در مقابل نوسانات خارجی بالا می‌برد. به همین دلیل، اعمال تحریم‌های خارجی می‌تواند بیشترین ضربه را به بدنه اقتصادی کشور وارد آورد تا جایی که این مشکلات می‌تواند به کاهش اعتماد عمومی به دولت منجر شود.

نتیجه‌گیری و پیشنهاد راهکارها

لازمه حرکت در مسیر توسعه و تسریع در دستیابی به پیشرفت کشور، تقویت بخش‌های مختلف اقتصادی

راستای هرچه بهتر عملیاتی کردن موضوع، اقدامات مؤثر صورت پذیرد.

- حمایت‌های هدفمند از بخش تولید: بررسی
سوابق کشور در حمایت از صنایع تولیدی در قالب اعطای وام و... در برخی سال‌های اخیر نشان می‌دهد که این اقدامات با هدف بهبود وضع اقتصادی فعالیت‌های مختلف تولیدی در کشور صورت گرفته، اما بازخورد آن در سال‌های متمادی نمایان‌کننده عدم تأثیرگذاری بالای این‌گونه سیاست‌ها بر رفع موانع تولید در کشور بوده است. انحراف وام‌های اعطایی به بخش زیادی از واحدهای تولیدی، عدم حمایت‌های هدفمند از بخش تولید یا ناکافی بودن اعتبار تخصیص داده‌شده مانع رفع محدودیت‌های تولید در کشور شد. پیشنهاد می‌شود دولت با انتخاب برخی صنایع پیشران و نیز واحدهای تولیدی که در حال فعالیت هستند، اما با کمتر از ظرفیت تولید حقیقی مشغول به ادامه مسیر هستند، حمایت‌های همه‌جانبه و مقطعی خود را به کار بندد تا این صنایع پس از رسیدن به مرحله بلوغ نهایی از وابستگی به حمایت‌های دولتی رها شوند و درعین حال شاهد رونق تولید واقعی و ثمربخش بودن حمایت‌های دولت از بخش‌های تولید مولد در کشور باشیم. از سوی دیگر، پیشنهاد می‌شود با راه‌اندازی صندوق‌های حمایتی برای صنایع تولیدی با هدف تأمین مالی برای طرح‌های صنعتی به‌ویژه در بخش‌های نوآور و صادراتی و نیز کاهش نرخ بهره وام‌ها برای صنایع کوچک و متوسط و تدوین

این موضوع نه تنها امنیت اقتصادی کشور را تأمین می‌کند، بلکه به ایجاد اشتغال و بهبود سطح زندگی مردم نیز می‌انجامد. در راستای بهبود وضعیت تولیدات صنعتی، برخی راهکارها به شرح زیر ارائه می‌شود.

- اصلاح قوانین در راستای بهبود فضای کسب وکار: با توجه به اینکه یکی از الزامات اساسی در آغاز و رونق هر فعالیت اقتصادی ایجاد انگیزه در سرمایه‌گذاران و فعالان آن عرصه است، باید گفت مهیا بودن فضای کسب‌وکار که خود متأثر از ده زیرفاکتور از جمله دریافت مجوزها، کسب اعتبارات، سهولت اجرای قراردادها و... است، لازمه آغاز یک فعالیت اقتصادی موفق است. با توجه به اهمیت این موضوع، پیشنهاد می‌شود که سیاست‌گذاران در این زمینه با اصلاح قوانین در بخش‌های مختلف وزارتخانه‌ها و مراکز قانون‌گذاری در راستای برطرف کردن موانع احتمالی اقدامات مؤثر را انجام دهند.

همچنین، دولت از طریق ساده‌سازی فرایندهای اداری و اعطای مجوزها، اصلاح ساختارهای قانونی، راه‌اندازی پنجره‌های واحد برای صدور مجوزها و ایجاد سامانه‌های برخط برای پیگیری سریع‌تر و شفاف‌تر درخواست مجوزهای مربوط به صنایع، اقدام مؤثری انجام دهد. در دولت سیزدهم شاهد بهبود برخی زیرشاخص‌ها در این زمینه و رفع موانع در راستای بهبود فضای کسب‌وکار در کشور بودیم که انتظار می‌رود با پیگیری و برطرف کردن نواقص مربوط به آن دوره و نیز تسریع و تداوم مسیر، در

موازی می‌پردازد، از این رو انتظار می‌رود چنانچه سیاست‌گذاران اقتصادی هر کشور مایل به جذب سرمایه در بازارهای مولد اقتصادی در کشور خود هستند، باید با انتخاب راهبردهای اثرگذار بر افزایش سوددهی این‌گونه بازارها، زمینه جذب سرمایه در بخش‌های مولد را فراهم آورند. متأسفانه در سال‌های اخیر شاهد سوددهی بالای فعالیت‌های غیرمولد از جمله ورود سرمایه به بخش‌هایی مانند ارز، طلا، دلالتی بخش مسکن و... بوده‌ایم که این موضوع موجب شده است تا سرمایه‌گذار با سرمایه‌ای کمتر بازدهی بیشتری به دست آورد و در نتیجه، از ورود سرمایه خود به بخش تولید و نیز تولیدات صنعتی خودداری کند. لازم به توضیح است که وجود برخی انحصارات در بعضی بخش‌های تولیدی و توزیع رانت‌های اطلاعاتی و... مانع ورود سرمایه‌گذار به بخش‌های مولدی مانند تولیدات صنعتی خواهد شد. پیشنهاد می‌شود دولت با افزایش هزینه فرصت این‌گونه فعالیت‌ها، مانع ورود سرمایه به بخش‌های نامولد اقتصادی در کشور شود.

– **ثبات در متغیرهای کلان اقتصادی:** تجربه سال‌های پیش نشان می‌دهد که در کنار اثرگذاری سیاست‌های خارجی بر بخش تولیدات صنعتی کشور، اتخاذ سیاست‌های نادرست اقتصادی توسط سیاست‌گذاران داخلی نیز بر وضعیت بخش تولید آثار زیادی بر جا گذاشته است. افزایش لجام‌گسیخته نرخ ارز در سال‌های اخیر یکی از مواردی است که می‌توان به آن اشاره کرد. از آنجاکه

سیاست‌های مالیاتی و تسهیلات ارزی به منظور حمایت از واحدهای تولیدی در برابر نوسانات اقتصادی و مالی، حمایت‌های لازم از بخش تولید صنعتی و مولد کشور صورت پذیرد.

– **جلوگیری از واردات بی‌رویه:** یکی از نقاط آسیب‌پذیر بخش تولید کشور به خصوص در زمان اعمال تحریم‌های ظالمانه، وابستگی شدید کشور به واردات کالاهای واسطه‌ای و مواد اولیه مورد نیاز تولید است؛ زیرا وجود محدودیت در واردات این‌گونه کالاها منجر به تحمیل هزینه‌های هنگفت ناشی از دور زدن تحریم‌ها به تولیدکننده می‌شود و در نهایت، شاهد افزایش قیمت تمام‌شده کالاها و کاهش قدرت رقابت تولیدات داخلی در مقایسه با تولیدات خارجی خواهیم بود. این موضوع هنگامی در کشور به معضل جدی تبدیل می‌شود که در بازارهای داخلی شاهد واردات بی‌رویه کالاهای خارجی با قیمتی پایین‌تر از کالاهای داخلی باشیم. در این صورت رفته‌رفته تولیدکننده با کاهش سود تولید مجبور به تعطیلی کارخانجات خود خواهد شد. پیشنهاد می‌شود با افزایش نظارت بر روند ثبت سفارش، ترخیص کالا و بخش گمرکات کشور و نیز شناسایی هرچه بهتر و بیشتر مبادی ورود قاچاق کالا به کشور، از واردات بی‌رویه کالاهای مشابه تولید داخل جلوگیری به عمل آید.

– **مقابله با سفته‌بازی‌ها، انحصارات و رانت‌جویی‌های مختلف:** با توجه به اینکه هر سرمایه‌گذار برای ورود به بازارهای سرمایه‌گذاری ابتدا به مقایسه دقیق میزان سودآوری سرمایه در بازارهای

اتاق‌های مشترک با کشورهای هدف صادراتی، زمینه تسهیل همکاری با کشورهای مختلف به‌ویژه در مناطق همسایه را برای دسترسی بهتر به بازارهای خارجی در کشور فراهم آوریم. همچنین، لازم است به ایجاد خوشه‌های صنعتی در مناطق مختلف کشور به‌منظور کاهش هزینه‌ها و افزایش اشتغال‌زایی و رقابت‌پذیری اقدام کنیم.

منابع

- اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران (۱۴۰۳). *طرح شاخص مدیران خرید*. ایران، تهران: اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران.
- پژوهشکده پولی و بانکی (۱۴۰۳). *گزارش ماهانه تولید صنعتی*. ایران، تهران: پژوهشکده پولی و بانکی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.
- مرکز آمار ایران، حساب‌های ملی ایران فروردین ۱۴۰۴، تهران: مرکز آمار ایران.

این موضوع می‌تواند بر نرخ تورم تولیدکننده اثر بگذارد و تولید را از صرفه اقتصادی خارج کند، پیشنهاد می‌شود سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان کشور تمام تلاش خود را برای ثبات متغیرهای کلان اقتصادی به کار گیرند.

- **توسعه زیرساخت‌های تحقیق و توسعه:** با توجه به اینکه استفاده از تحقیق و توسعه در روند تولیدات صنعتی کشور با ایجاد ارزش‌افزوده بالاتر منجر به افزایش قدرت رقابت‌پذیری و کاهش آسیب‌پذیری محصولات تولیدی کشور می‌شود، توجه به این مقوله از نکات مهم مراحل تولید است. پیشنهاد می‌شود وزارت صمت با همکاری دانشگاه‌ها و مراکز تحقیقاتی، مراکز نوآوری را در صنایع مختلف ایجاد کند و با ارائه بسته‌های حمایتی (مالی و مشاوره‌ای) برای شرکت‌های تولیدی که فعالیت‌های تحقیقاتی و توسعه‌ای را در دستور کار دارند، به تقویت این مهم در کشور بپردازد. همچنین، می‌توان با تأسیس مراکز تحقیق و توسعه و تمرکز بر فناوری‌های نوین مانند رباتیک، هوش مصنوعی و اینترنت اشیا برای افزایش بهره‌وری در صنایع مختلف تولیدی اقدام کرد.

- **حمایت از صادرات و تقویت زنجیره تأمین:** با توجه به اینکه یکی از اهداف بلندمدت کشور کاهش وابستگی به درآمدهای نفتی است، ازاین‌رو حمایت از صنایع تولیدی کشور با هدف توسعه صادرات محصولات تولیدی، بزرگ‌ترین گام در تحقق اهداف کلان کشور خواهد بود. پیشنهاد می‌شود با ایجاد

